

КОСМИЧКЕ ВИЗИЈЕ И ПРЕДСТАВЕ У МОДЕРНОЈ СРПСКОЈ ПОЕЗИЈИ

ВИОЛЕТА ВУЧЕТИЋ

Факултет за културу и медије, Мегатренд, Београд¹
E-mail: violetavucetic@gmail.com

Резиме: У раду се расправља о космичким визијама и представама у модерној српској поезији. Разматрају се песничке поетике од Милоша Црњанског до Васка Попе и уочава значај космичког у песничком изразу. Уочено је да је веза са оностраним, мистичним и васионом сама срж песничких поетика. Обраћа се посебна пажња на песничке изразе којима се дочарава магија космичког.

Космичке визије у модерној српској поезији биће разматране у овом раду кроз наше песништво од Милоша Црњанског до Васка Попе, где ће појам модерно бити употребљен у значењу савремено, како би се дао што шири опсег песничких опуса и поетика, јер би тумачење модерне као правца ограничило како наш избор, тако и могућности да ова студија добије одговарајућу ширину какву тема изискује. Промисљајући над нашим песништвом двадесетог века, уочавамо да се космичке визије и представе најчешће везују за саму суштину песничких поетика: већина песника космичко повезује са личним осећањем света, али и са љубављу према отаџбини или пак, мистичкој вези са православљем. Милош Црњански као вечиту инспирацију види Месец, као у „Суматри“:

*Пробудимо се ноћу и смешимо, драго,
на Месецу са запетим луком.
И милујемо далека брда
и ледене горе, благо, руком.²*

Суматраизам је потврда да је, како каже песник, „све у некој вези“,³ све је космички повезано. Песнички субјект осећа хармонију која влада у васиони

---

¹ Аутор рада је студент мастер студија; контакт са аутором violetavucetic@gmail.com

² Милош Црњански, *Лирика*, Просвета, Београд, 1968.

³ Исто.

и коју осећа нарочито ноћу кад „Месец са запетим луком“⁴ стражари над општим сазвучјем и сагласјем свега постојећег, те су сви кротки и благи, а љубав се испољава у својој најјачој метафизичкој чистоти. У *Стражилову*⁵ је пак Месец рибар у „чуну од сребра“⁶, а песник високо у васиони пева:

*седнем на облак, па гледам светлости,
што се по небу, из моје страсти, јаве.*⁷

Црњански је песник космичког, он је непрестано у вези са оностраним, мистичним, другима непојмљивим. Он осећа да: „Сеоба има. Смрти нема.“⁸ како каже на концу истоименог романа. Он види унапред, загледан у будућност, пева:

*И тако, без звука,
смех ће мој падати, са небесног лука.
И, тако, без врења,
за мношћу ће живот у трешиње да се мења.*⁹

Све је из васионе лепше, читав свет добија смисао и хармонију. Он се без звука смеје, цео се живот мења у трешиње, у суматраистичком маниру да је све повезано и да ништа није случајно, те да је васиона домовина свеколиког човечанства. Црњански је за свога живота много путовао, био оспораван у домовини и из ње изгнан, те је његова представа Србије у песмама такође космичка. „У Србији, зорњачу тражим“¹⁰ каже песник, очекујући од отаџбине спас, буђење, спокој, путоказ, рађање новог и лепог. Зато и бира готово архаичну, лепу реч „зорњача“ за прву звезду јутра и последњу звезду ноћи коју жели да види над Србијом, а буди се под неким другим, туђим небом. У *Србији*¹¹ песник апострофира Бранка Радичевића, Стражилово као колевку песништва, али сам назив песме упућује нас на паралелизам који доминира песмом, на поређење „нашег“ и „туђег“:

*Да ли је
то иста моћ, која све расипа и разлије?
Месец, што котрља, вечером, празни свет свој жут?
Она магла, и дим, што стреса, луком сребрним,
Кад раздире ноћ, на светли, незнан, Млечни Пут,
што се губи у звезданим пустињама црним?*

⁴Исто.

⁵Исто.

⁶Исто.

⁷Исто.

⁸Милош Црњански, *Сеобе*,

⁹Милош Црњански, *Лирика*, Просвета, Београд, 1968.

¹⁰Исто.

¹¹Исто.

*Или сјај
Јутарње буктиње Сунца, што диже у бескрај,
на нас љуља, у плаветнилу, као росну кап?
Лед вечерњаче, румен, у надземаљској тузи?
Кад, у сутон, преливају облаци, као слат,
Пролазност, у којој смо сви, у провидној сузи?¹²*

Песник се пита да ли је свуда иста моћ „која све расипа и разлије“,¹³ да ли је Месец исти, да ли су исти „јутарње буђење Сунца“,¹⁴ роса, „лед вечерњаче“,¹⁵ да ли је иста „пролазност, у којој смо сви, у провидној тузи.“¹⁶ Истоветна је слика Србије и у *Ламенту над Београдом*¹⁷ где Београд, упркос свему расте, по речима песника:

*Ти, међутим, растеш, уз зорњачу јасну,
са Авалом плавом, у даљини, као брег,
Ти трепериш, и кад овде звезде гасну,
и топиш, к'о Сунце, и лед суза, и лањски снег.¹⁸*

Песник се обраћа граду као присном пријатељу који је увек ту да га утеши, који ће га „пригрлити као мати“. ¹⁹ Али и Србија и Београд имају космичку снагу, зорњача и вечерњача сијају јасно, Сунце изнад Србије топи све „и лед суза, и лањски снег“. ²⁰ Пролазност је свуда и за све иста, али Београд трепери вечно и кад у туђини „звезде гасну“, ²¹ а у *Србији* песник тражи свој путоказ, тражи зорњачу. У свеколикој васиони, Србија је алфа и омега за песника, све је у некој вези, али за њега свака нит полази и скончава у домовини и тек повратак ће га ослободити чежње и вратити спокој његовој души.

Момчило Настасијевић своју поетику пре свега гради на православном мистицизму и српској народној лирици које уобличава својим специфичним херметичним, особеним песничким изразом. У циклусу *Туга у камену*, Настасијевић пева:

*Ни реч, ни стих, ни звук
тугу моју не каза.
А дуге свеудиљ неке
небо и земљу
спаја и спаја лук.²²*

¹²Исто.

¹³Исто.

¹⁴Исто.

¹⁵Исто.

¹⁶Исто.

¹⁷Исто.

¹⁸Исто.

¹⁹Исто.

²⁰Исто.

²¹Исто.

²²Момчило Настасијевић, *Седам лирских кругова*, Просвета, Београд, 1968.

Неисказана песникова туга повезује васцелу васиону. Лук дуге спаја небо и земљу, осећање безнађа је космичко, читав свет је небески, осећања су надземаљска. Само нешто далеко човеку и чудесно, попут дуге, може спојити собом онострано и онострано. У циклусу *Речи у камену* песник каже:

*Широко небо умору,
даљина блага скапању,
топла ли земља мајка.*²³

Где је небо, бескрај, космос, васиона, широко, безгранично, спремно да носи умор и бол овога света, недокучиву тугу. А недуго потом:

*Неспокој
звездани мир тај
њином спокојству.*²⁴

Звездани мир, небеска тишина, то је хармонија, спокојство, коме тежи песник у свом земаљском неспокоју. Песниково „Ја“ је резигнирано, меланхолично, њега може умирити само васиона:

*С месецем
то тихо тек
измили сетна будала.*²⁵

И овде је, као и у Црњанског, Месец песников водич и сапутник у лугањима.

Растко Петровић у многومه шокира својим описом васионе, колико и својим песничким изразом. У песми *Сви су чанци празни* Петровић каже:

*А застим увек пред крај вечере,
Служавка свлачи небо, дан и мене,
Па баци ноћи да нас прождере:
Тек јутро нађе кости разнесене.*²⁶

Небо, дан, све је за песника профано; ноћ прождире, јутро проналази „кости разнесене“.²⁷ За овог песника нема мистичног и тајног у васиони, све је десакрализовано, демистификовано. За њега је ноћ кланица, колевка смрти која „прождире“ песника. Човек и ноћ су иста бића, спремна да зарад опстанка униште другога. Отуда профанизација у слици „служавка свлачи небо, дан и мене“, како би се утисак и привид једнакости појачао.

²³Исто.

²⁴Исто.

²⁵Исто.

²⁶Растко Петровић, *Дела*, I-VI, Београд, 1974.

²⁷Исто.

Милан Дединац је посве другачији. Његово поимање космичког иде од паганских веровања до православне мистике:

„О, ја сам ПОГЛЕД СУНЦА видео стварно. Проклет!“²⁸ узвикује песник у *Јавној птици*, додајући: „На Огњену Марију пођох да вребам шта олујина, ноћу, на житима ради.“²⁹ Проклет је онај који се превише приближи Сунцу, Огњена Марија, по народном веровању, кажњава преступнике; песник се поиграва увреженим веровањима. У наставку, Дединац каже:

„А твоје кике под ноћ расплетене, косе, косе звезда подморница, кике исечене плаше ме из вала неба, звери, о, обешене, увек закопане, никад успаване,“³⁰ где песничка слика повезује љубав према жени са застрашујућом сликом неба које је зверињак, неспокој, пакао. Песник осећа сопствено проклетство, небо га је одбацило и нема му спаса, мира и спокоја. У *Шлеском бденију* песник проналази инспирацију у поигравању православном мистиком, те отуда „бденије“ у наслову. Но, овде је, како је већ уочено у поетикама Дединчевих претходника, космичко небо изнад Србије:

*Да није још ове ноћи
да нам небо склопи, ово грдно, и наше очи,
да нам ове ноћи није
зар бих још знао какве су твоје очи,
зар бих се сећао какве све боје крије
небо Србије?*³¹

И даље је небо грдно, и песник је уклет, али у ноћи песник види очи своје драгане и сећа се какве боје крије небо Србије. Србија је и код Дединца домовина и боје њеног неба су видљиве и ноћу.

Раде Драинац у аутопоетичкој песми која носи његово властито име и презиме каже:

*Пијанац, коцкар, али и нежан брат,
Пријатељ што у срцу чува Орионска сазвежђа,
Слаби играч на конопцу морала, али зато изврстан
ироничар и пљувач...*³²

Песник је провокатор, изазивач, али у срцу носи васиону, „Орионска сазвежђа“, носи спокој свемира. У песми *Бандит или песник*, Драинац каже:

²⁸Милан Дединац, *Јавна птица*, Београд, 1926.

²⁹Исто.

³⁰Исто.

³¹Исто.

³²Раде Драинац, *Бандит или песник*, Београд, 1928.

*Макар ме и убили у пристаништима као клептомана
који краде кржаве кошуље океанских Зора,
Благословљена буди песмо моја благим отицањем
лимфатичних жлезда!
Ужасно је небо са мојих прозора...
Или је још увек катастрофална ноћ збрисала све
видике?³³*

Слично као и у Дединца, ужасно је небо, песник је уклет, није добро дошао у овоме свету, али упркос томе он кличе: „Благословљена буди песмо“. Док у *Балади о расцветалим кестеновима* Драинац пева:

*У вечери младој, руменог пламсања крви и сећања
И скоре црне звезде над мојим бићем и мојим снима!³⁴*

чиме потврђује наше запажање о песниковој поетици у којој су звезде црне, а вече је румено од крви и сећања; песник је неспокојан, небо је црно над његовим бићем и његовим снима.

Станислав Винавер у васиони проналази кључ, решење, “одгонетку бола“:

*У линијама био је смисао линија
У болу садржај бола.
У звездама одгонетка бола.
А ја?
Хтео сам пронаћи звезду у болу линије
Линију бола у звезди
Ископати стварност из сна.
Ишчаурити смисао из знака.*

*И када су боје басме
Покренуле трошно здање Васељене
-Привидно необориво-
За нова судбоноснија дозрења:
Ја сам нагло прогнат из Постојбине Смисла
И све је остало у тешкој опсени пуке вере.³⁵*

Винавер се такође враћа народном веровању попут Дединца или Настасијевића; песникове басме имају боје које покрећу васиону, али њему није дозвољено да докучи смисао свемира, те му остаје само да верује у

---

³³Исто.

³⁴Исто.

³⁵Станислав Винавер, *Избор*, приредио и предговор написао Јован Христић, Београд, 1964.

„Постојбину Смисла“ из које је прогнан. Винавер је одбачен од космичког смисла попут Дединца или Драинца. Но, у песми *Осветићу људе*, он каже:

*Распеваћу очај старе васионе,
Тренутак што цвили, дане који звоне,
У сазвучју живих укобићу рез.*³⁶

Дакле, песник се неће предати иако га космос проклиње, он ће опевати очај, он ће осветити људе, он ће „ископати стварност из сна“. Овде је песник борац који трага за смислом васколиког свемира, он није меланхолик нити је помирен са уклетом судбином песништва.

Бранко Миљковић у *Балади охридским трубадурума* пева усхићено: *Распрскавају се звезде као метафоре!*, док у *Триптихону за Еуридику* каже:

*„Ноћ с ове стране месеца често огрезне
у непотребне истине и одушевљена клања.
О, испод коже млаз крви моје чезне
ноћ с оне стране месеца, ноћ вишања.“*³⁷

Космичко је у Миљковићевој поезији уско повезано са језичким изразом: за песника је све песнички израз, звезде се распрскавају као метафоре. Месец дели ноћ на „ову“ и „ону“ страну, где је са „ове стране месеца“ много „непотребних истина и одушевљених клања“, а са „оне стране“ је „ноћ вишања“. И код Миљковића је дакле Месец онај који је кључан за песника, ноћ је време песниковог стварања и он чезне за спокојем у „ноћи вишања“. Миљковић је овде близак Црњанском утолико што му је Месец водилца и што трешње код Црњанског и вишње код Миљковића означавају спокој за који „испод коже млаз крви“ песникове „чезне“.

Васко Попа сав је окренут космичком, почев од наслова збирке *Непочин поље*, преко *Споредног неба* до песама о *Звездознацу*, па све до *Усправне земље* и циклуса *Ходочашћа*, где у *Манасији* каже:

*Зографу
Шта ли видиш на дну ноћи*

*Златно или плаво
Последња звезда у души
Последњи бескрај у оку*³⁸

У Попе је човек у непосредној вези са свемиром, звезда је у души, последњи бескрај је у оку. Песник није проклет, већ очаран и зачаран

³⁶Исто.

³⁷Бранко Миљковић, *Ватра и ништа*, Просвета, Београд, 1968.

³⁸Васко Попа, *Песме*, БИГЗ, Београд, 1992.

васионом. Он гледа у душу, он гледа у дно ноћи, он има радозналу душу која је упитана над животом, судбином, васионом, историјом, вечношћу. Песник је сав у дијалогу, разговара са јунацима својих промишљања, али и са својим читаоцем. Живот је Непочин поље, у коме се стално бди и тражи, а космос је природно окружење песника.

У овом кратком осврту на тему космичких визија и представа у модерној српској поезији уочили смо да наши песници опевају васиону као свој дом, вечно коначиште. Они су непрестано загледани у вечност и у дијалогу су са њом.

Било да себе доживљавају као браћу Орионових сазвезђа или као уклете од неба, песници српске модерне поезије непрестано певају о космосу чијим су тајнама опчињени.

Овај рад дао је кратак преглед неких значајнијих песничких поетика које су, како би рекао Црњански „све у некој вези“ са космосом чији смо ми мајушни део.

Литература

- Винавер, Станислав: 1964, *Избор*, приредио и предговор написао Јован Христић, Београд.
- Дединац, Милан: 1926, *Јавна птица*, Београд.
- Дединац, Милан: 1957, *Од немила до недрага*, Београд.
- Драинац, Раде: 1928, *Бандит или песник*, Београд.
- Миљковић, Бранко: 1968, *Ватра и ништа*, Просвета, Београд.
- Настасијевић, Момчило: 1968, *Седам лирских кругова*, Београд.
- Петровић, Растко: 1974, *Дела*, I-VI, Београд.
- Попа, Васко: 1992, *Песме*, БИГЗ, Београд.
- Црњански, Милош: 1961, *Сеобе*, Београд.
- Црњански, Милош: 1968, *Лирика*, Београд.

COSMIC VISIONS AND NOTIONS IN MODERN SERBIAN POETRY

This essay considers cosmic visions and concepts in modern Serbian poetry. It also refers to poetics from Miloš Crnjanski to Vasko Popa and recognises the relevance of cosmic in poetical expression. It is stressed that the connection with the ulterior, mystic and universe is the very essence of the considered poetics. The attention is paid on poetic terms that illustrate the cosmic magic.